

۱۵۱۹۴۷۸

مطالبه خسارات معنوی متوفی

(در حقوق اسلام و ایران)

تألف:

دکتر فاطمه قدرتی

استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه یاسوج

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	: قدرتی، فاطمه
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: مطالبه خسارات معنوی متوفی (در حقوق اسلام و ایران) / مولف فاطمه قدرتی.
مشخصات نشر	: تهران: مجده، ۱۳۹۶.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۸۲۸-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: خسارت معنوی
موضوع	: Damages, Intellectual*
موضوع	: خسارت معنوی -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	: Damages, Intellectual -- Law and legislation -- Iran*
موضوع	: خسارت معنوی (فقه)
موضوع	: (Damages, Intellectual (Islamic law*
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ب۲م/۸۳۳ KMHH
رده بندی دیویی	: ۳۴۵/۰۵۵۷۷
شماره شناسایی ملی	: ۴۷۸۵۷۴۵

هرگونه تکثیر کامل یا غیرمجاز بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
 وارد نخلک ۱۱ به دفتر مرکزی مجده گزارش فرمایید.

مطالبه خسارات معنوی متوفی (در حقوق اسلام و ایران)

تألیف فاطمه قدرتی

انتشارات مجده

چاپ اول: ۱۳۹۶ تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصراً است.

دفتر مرکزی مجده:

تهران، میدان انقلاب تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارم، پلاک ۵۷ طبقه پنجم

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۴۱۲۰۱۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۸۲۸-۳

ISBN: 978-600-193-828-3

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم، تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۸

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای ژاندارم، پلاک ۵۹، تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw92@gmail.com

سیستم اشتراک پذیری «مجده»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۰۲۱۶۶۴۹۰۹۹۸

فصلنامه حقوقی مجده با ارائه مقالات اساتید مبرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می‌شود.

فهرست مطالب

۱۱.....	پیشگفتار
۱۳.....	فصل اول: تبیین مفهوم خسارت معنوی
۱۵.....	گفتار اول: تعریف خسارت
۱۵.....	بند اول: معناشناسی لغوی خسارت
۱۸.....	بند دوم: معناشناسی اصطلاحی خسارت
۱۸.....	۱- اصطلاح خسارت در فقه
۲۱.....	۲- اصطلاح خسارت در حقوق موضوعه
۲۴.....	گفتار دوم: تعریف خسارت معنوی
۲۴.....	بند اول: معناشناسی لغوی خسارت معنوی
۲۴.....	بند دوم: معناشناسی اصطلاحی خسارت معنوی
۲۴.....	۱- اصطلاح خسارت معنوی در فقه
۲۸.....	۲- اصطلاح خسارت معنوی در حقوق موضوعه
۳۰.....	۳- مفهوم و مصادیق خسارت معنوی در قوانین ایران
۳۸.....	بند سوم: رابطه خسارت معنوی با خسارت مادی، مالی، بدنی
۴۰.....	بند چهارم: ریشه های تاریخی مفهوم خسارت معنوی
۴۲.....	گفتار سوم: انواع خسارت معنوی
۴۲.....	بند اول: خسارت معنوی به اعتبار موجبات آن
۴۲.....	۱- خسارت معنوی ناشی از فعل مجرمانه (ضرر جزایی)
۴۳.....	۲- خسارت معنوی ناشی از تقصیر غیر عمدی
۴۴.....	۳- خسارت معنوی ناشی از عمل غیر مجرمانه
۴۶.....	۴- خسارت معنوی ناشی از نقض قراردادها
۴۹.....	بند دوم: خسارات معنوی به اعتبار زمان تحقق آن برای متوفی
۴۹.....	بند سوم: خسارات معنوی به اعتبار قابلیت زمانی امکان وقوع برای متوفی

- بند چهارم: خسارات معنوی به اعتبار قابلیت مطالبه و ضمانت اجرا ۵۰
- ۱- قابلیت مطالبه با نظر به ارکان مسئولیت ۵۰
- ۲- قابلیت مطالبه با نظر به اثر رضایت قبلی زیان دیده ۵۳
- ۳- قابلیت مطالبه با نظر به ضمانت‌های اجرایی در قانون ۵۵
- گفتار چهارم: رابطه حق معنوی و خسارت معنوی ۶۲
- بند اول: تعریف حق معنوی ۶۲
- بند دوم: مبانی نظری حق معنوی در ادبیات حقوقی اسلام و غرب ۸۲
- بند سوم: خسارات معنوی و انواع سرمایه‌های معنوی ۸۵
- بند چهارم: خسارت معنوی به اعتبار آثار تعرض به حقوق معنوی ۸۶
- فصل دوم: مبانی ارث پذیری حق مطالبه خسارت معنوی ۸۹
- گفتار اول: بقای خسارت معنوی و جبران پذیری آن ۹۱
- بند اول: «نفي ضرر» اصلی تریه مای مسئولیت مدنی ۹۱
- ۱- مبانی مسئولیت مدنی در همه ۹۱
- ۲- تطبیق دیدگاه فقها با نظریات حقوقی در مبانی مسئولیت مدنی ۹۶
- ۳- اصل اساسی «رفع ضرر، تنها از طریق جبران ضرر» ۱۰۱
- بند دوم: موقعیت خسارت معنوی در مبانی مسئولیت مدنی ۱۰۴
- ۱- دیدگاه فقهای امامیه ۱۰۴
- ۲- دیدگاه فقهای اهل سنت ۱۰۶
- ۳- دیدگاه حقوقدانان داخلی ۱۰۹
- بند سوم: نقش مرگ و مرور زمان در تداوم خسارت معنوی ۱۱۱
- بند چهارم: شیوه‌های جبران خسارت معنوی برای متوفی ۱۱۸
- بند پنجم: امکان تأمین اهداف مسئولیت مدنی در جامعه با مرگ زیان دیده ۱۲۲
- ۱- کارکرد تحذیری مسئولیت مدنی ۱۲۲
- ۲- کارکرد نظارتی - اقتصادی مسئولیت مدنی ۱۲۳

- گفتار دوم: انتقال اهلیت مطالبه خسارت معنوی ۱۲۵
- بند اول: خسارات معنوی وابسته به حیات متوفی ۱۲۵
- بند دوم: خسارات معنوی مطالبه نشده توسط متوفی ۱۲۸
- بند سوم: خسارات معنوی متوفی در مرگ فوری ۱۳۱
- بند چهارم: خسارات معنوی غیر وابسته به حیات متوفی ۱۳۴
- گفتار سوم: حق مطالبه خسارت معنوی جزء ماترک متوفی ۱۳۵
- بند اول: بطنه ترکه و میراث ۱۳۵
- بند دوم: دامنه سابق ترکه نسبت به حقوق مالی و غیرمالی ۱۳۷
- ۱- رابطه حق بری با اموال انسان ۱۴۵
- ۲- دارایی‌های غیر مالی و غیر مادی به عنوان ماترک ۱۴۸
- بند سوم: قاعده ارث حق در حق مطالبه خسارت معنوی ۱۵۱
- ۱- ادله ارث بری حق ۱۵۱
- ۲- محدوده حقوق قابل انتقال با نظر به ادله ارث حق ۱۵۴
- بند چهارم: ارث حق مطالبه خسارت معنوی در نفیة موضوعه ۱۶۴
- ۱- انواع رابطه حقوقی افراد در موارد بهره مندی از حقوق قانونی ۱۶۶
- ۲- ملاک قابلیت انتقال در حقوق قانونی مربوط به سوابق ایامی غیر مادی ۱۶۸
- فصل سوم: مصادیق مطالبه خسارات معنوی متوفی توسط ورثه ۱۷۱
- گفتار اول: فلسفه مجازات‌ها و جایگاه مجنی علیه در نظام کیفری اسلام ۱۷۳
- بند اول: نظریات حقوقی در فلسفه مجازات با محوریت مجنی علیه ۱۷۴
- ۱- نظریه مکافات، (Theoty Retribuere) ۱۷۵
- ۲- نظریه جبران خسارت، (Theory Restitution) ۱۷۶
- ۳- نظریه ارضا، (Theory Satisfaction) ۱۷۷
- بند دوم: موقعیت مجنی علیه در اهداف نظام کیفری اسلام ۱۷۹
- ۱- دقت در موارد سقوط مجازات‌ها ۱۸۰

- ۲- توجه به موارد تشدید و تخفیف مجازاتها ۱۸۱
- ۳- دقت در احکام قانونگذار در موارد تراحم ۱۸۱
- ۴- توجه به نظام حاکم بر ادله اثبات جرایم ۱۸۲
- گفتار دوم: مطالبه دیه و قصاص توسط ورثه ۱۸۶
- بند اول: مطالبه دیه و قصاص به عنوان حقی انتقالی ۱۸۶
- بند دوم: دیه در جرایم غیر عمد و جبران خسارات معنوی ۱۸۹
- ۱- ماهیت حقوقی دیه در جنایت خطایی ۱۸۹
- ۲- ماهیت حقوقی دیه در جنایت شبه عمد ۱۹۱
- ۳- ماملت - خسارات معنوی در استحقاق دیه ۱۹۲
- بند سوم: تسامح و عفو از قصاص و جبران خسارات معنوی ۲۰۱
- ۱- جبران پذیری - خسارات معنوی با قصاص و دیه جرایم عمدی ۲۰۱
- ۲- جبران پذیری خسارت سوری علاوه بر قصاص و دیه جرایم عمدی ۲۰۵
- گفتار سوم: مطالبه حد قذف، تعزیرات مالی توسط ورثه ۲۱۱
- بنداول: موقوفی نبودن تعقیب و اجراء حد قذف و جبران خسارت معنوی ۲۱۱
- ۱- انتقالی بودن حق مطالبه قذف ۲۱۱
- ۲- جبران پذیری خسارت معنوی متوفی با اجرای حد قذف ۲۱۲
- ۳- جبران پذیری خسارات معنوی متوفی علاوه بر جبران حد قذف ۲۱۴
- ۴- مطالبه خسارت معنوی در کلیه جرایم موجب حد نسبت به متوفی ۲۱۷
- بنددوم: موقوفی نبودن لعان و جبران خسارات معنوی ۲۲۰
- بندسوم: موقوفی نبودن حق تعقیب در تعزیرات مالی و جبران خسارات معنوی ۲۲۵
- ۱- انتقال پذیری حق شکایت و تعقیب موجب تعزیرات ۲۲۵
- ۲- جبران پذیری خسارات معنوی با اجرای تعزیرات ۲۲۷
- ۳- مطالبه خسارت معنوی افزون بر تعزیرات ۲۳۰
- گفتار چهارم: مطالبه جبران تقصیر نسبت به حقوق معنوی متوفی ۲۳۲
- بند اول: دیه در جنایت عمد و خطا بر میت ۲۳۲

- بند دوم: مجازات در قذف و توهین و افترا بر میت ۲۳۴
- بند سوم: حقوق متوفی در تجهیز و تدفین و حق نظارت ورثه ۲۳۸
- فصل چهارم: آثار قائم مقامی ورثه در مطالبه خسارات معنوی ۲۴۱
- گفتار اول: وارثان حق مطالبه خسارات معنوی متوفی ۲۴۲
- بند اول: مفهوم قائم مقامی عام در حقوق متوفی ۲۴۳
- بند دوم: عدم تمایز وارثین حق و مال ۲۴۸
- ۱- عدم میت ادله ارث نسبت به وارثان حق و مال ۲۴۹
- ۲- قواعد فقهی در معرفی وارث ۲۵۰
- ۳- اشتراک میان ارث و وارثان مال و حق ۲۵۱
- بند سوم: مناط ارث بری زوج و زوجه ۲۵۲
- ۱- حق قصاص و حق گذشت از آن ۲۵۳
- ۲- حق قذف و حق گذشت از آن ۲۵۶
- گفتار دوم: مالکیت نسبت به غرامت دریافتی در خسارت معنوی ۲۶۰
- بند اول: مالکیت متوفی ۲۶۰
- بند دوم: مالکیت ورثه ۲۶۶
- گفتار سوم: اختیارات ورثه در مطالبه خسارات معنوی ۲۶۹
- بند اول: مطالبه خسارات معنوی ناشی از تقصیر متوفی ۲۶۹
- بند دوم: مطالبه خسارات معنوی با اذن و رضایت قبلی متوفی ۲۷۴
- ۱- نقش رضایت و اذن قبلی متوفی در دعاوی حقوقی ۲۷۴
- ۲- نقش رضایت و اذن قبلی متوفی در دعاوی کیفری ۲۷۷
- بند سوم: مطالبه خسارات معنوی متوفی در کنار مجازات مجرم ۲۸۳
- ۱- مطالبه خسارت معنوی با اجرای مجازات ۲۸۳
- ۲- مطالبه خسارت معنوی علاوه بر مجازات ۲۸۵
- بند چهارم: مطالبه خسارات معنوی ناشی از عدم انجام تعهدات نسبت به متوفی ۲۸۷

- بند پنجم: مطالبه خسارات معنوی متوفی در آسیب‌های جسمانی ۲۸۹
- بند ششم: مطالبه زیانهای مالی ناشی از خسارات معنوی ۲۹۰
- بند هفتم: مطالبه خسارات معنوی در فوت متوفی بعد از فوت جانی ۲۹۱
- بند هشتم: مطالبه خسارات معنوی در فوت متوفی توسط دیگری بعد از اقدام مرگبار جانی ۲۹۴
- گفتار چهارم: اختیارات ورثه در فرآیند مطالبه خسارات معنوی ۲۹۵
- بند اول: حق تعقیب، طرح دعوی و شکایت ۲۹۵
- بند دوم: حق گذشت و استرداد دعوی یا حق مصالحه ۲۹۶
- بند سوم: حقه اتحلاف و قسامه ۲۹۷
- بند چهارم: حق کفالت ۲۹۸
- گفتار پنجم: اختیارات ورثه در تراض به حقوق معنوی ۳۰۰
- بند اول: حق درخواست اختتام در حمایت ۳۰۰
- ۱- حمایت از نام و عنوان متوفی علیه غصب ۳۰۰
- ۲- حمایت از حریم خصوصی و حقه حرمانگی متوفی ۳۰۲
- ۳- حمایت از حق انتساب اثر به متوفی در هرقه، اثر ۳۰۳
- ۴- حمایت از محتوی آثار فکری متوفی علیه حریم ۳۰۴
- ۵- حق استرداد نامه و عکس با بهم خوردن نامزدی ۳۰۴
- بند دوم: حق مطالبه جبران خسارت ۳۰۶
- بند سوم: جریان قاعده مرور زمان ۳۰۸
- ۱- مرور زمان در دعاوی کیفری برای مطالبه خسارت معنوی ۳۱۰
- ۲- مرور زمان در دعاوی مدنی برای مطالبه خسارت معنوی ۳۱۴
- ۳- مشروعیت قاعده مرور زمان در مذاهب خمس ۳۱۵
- نتایج و پیشنهادها ۳۱۹
- فهرست منابع ۳۲۳

پیشگفتار

یکی از مسائلی که در مباحث حقوقی مطرح شده این است که آیا در خسارت معنوی وارث می تواند قایم مقام زیان دیده شود؟ با توجه به اقسام خسارت معنوی، عده ای از فقها و حقوقدانان قسمتی از خسارت ها را وابسته به شخصیت متوفی دانسته اند و در مورد قابل انتقال بودن این قسم به ورثه تردید جدی دارند. و بر این باورند که در دعاوی به شخصیت مورث بستگی دارد و جبران درد و رنج مادی و عاطفی قائم به شخص است و با فوت او موضوع خسارت معنوی منتفی می شود.

همچنین بر اساس اصل جبران کامل خسارات، زیان دیده باید دقیقا معادل آنچه را در نتیجه زیان وارده، مسخ یا جبران کرده است دریافت کند. هدف این است که نظام حقوقی، تا جای ممکن، تعادلی را در اصل زیانبار از میان برده است بازگرداند و زیان دیده را در وضعیت پیشین قرار دهد. در حقوق این مهم نیز در خصوص شخص زیان دیده ای که فوت نموده با سوالات و ابهامات متعددی روبرو خواهد بود.

پاسخ به این سوالات و بررسی مفهوم خسارت معنوی اقسام آن و اینکه کدام قسم قابل انتقال به ورثه است و طرق جبران خسارت و در نتیجه جبران پذیری خسارات معنوی برای متوفی و تبیین نظریاتی که فقهای اسلام و حقوقدانان مطرح کرده اند و نقد و بررسی این نظریات محورهای اصلی بحث خواهند بود.

در فصل نخست، به بازنمایی چستی خسارت معنوی در معنا، تعریف و گونه های آن، پرداخته ایم و در فصل دوم، بنیادها و قاعده های مربوط به جبران پذیری و ارث پذیری خسارت معنوی در حقوق اسلام و ایران تبیین شده است و به دنبال آن امکان انتقال اهلیت مطالبه خسارت معنوی را در انواع مختلف خسارت معنوی وارده به متوفی بررسی کرده ایم. در فصل سوم، نمونه ها و مصادیق اقدام وارثین به طرفیت متوفی برای مطالبه خسارات معنوی در احکام فقهی و مواد

قانونی ارائه شده است و نهایتاً در فصل چهارم، محدوده وارثانی که حق مطالبه دارند، نیز حدود اختیارات ایشان در مقام پی گیری و مطالبه در نظریاتی که فقهای اسلام و حقوقدانان مطرح کرده اند و دیدگاه قانونگذار در مواد قانونی بررسی شده که با عنوان آثار قائم مقامی ورثه در مطالبه خسارات معنوی نام گذاری شده است. در پایان از دو تن از اساتید محترم دانشکده الهیات دانشگاه تهران، آقای دکتر علی مظهر قراملکی و آقای دکتر سعید نظری توکلی که همواره در محضرشان علم آموختن بسیار سپاسگزارم.

از مساعدت صاحب امتیاز و مدیر مسئول مجمع علمی و فرهنگی مجد، آقای دکتر سیدعباس حسینی نیک به عنوان ناشر این کتاب و از پیگیری های متعهدانه و مجدانه سرکار خانم پرسا یوسفی مسئول روابط عمومی انتشارات مجد که در چاپ بدون اتلاف زمانی این کتاب بسیار موثر بودند کمال تشکر را دارد.

دکتر فاطمه قدرتی

تابستان ۱۳۹۶

WWW.KETABO.COM